Այդ ցասումը զարմանալի ուժով երևան եկաւ. Ալեքսանդրապոլի վրա էին գնում գիւղացիներն ամէն կողմից՝ զինուած, անզէն, հեծեալ և հետիոտն՝ ճնշելու շարժումը, առաջ բերուած Ազրբէջանին, Տաճկաստանին և Ռուսաստանին վաճառուած մարդկանց ձեռքով:

Որքան ողորմելի էին շարժման հետևորդները, նոյնքան և աւելի ողորմելի ու ստոր էին ղեկավարները, և հայ ժողովուրդը, թէպէտ տնտեսական ճգնաժամի մէջ, ցոյց տուեց, որ չի կարող հանդուրժել դողերի ու սրիկաների դաւադրութիւնը: Ժողովրդական այդ մեծ ցասումը բուռն արտայայտութիւնն էր նրա ցանկութեան՝ անկախ լինելու և վճռական կամքի՝ հարուածելու նրանց, ովքեր փորձ կանեն վտանգել իր անկախութիւնը (խանդավառ, որոտալից ծափեր):

Անհերքելի է, որ խռովութեան ղեկավարները, ապշով հայ, յարաբերութեան մէջ էին Տաճկաստանի և Ազրբէջանի հետ. և թքելով իրենց սկզբունքների վրա՝ գալիս էին հրով ու սրով ճնշելու ինքնորոշուած Հայաստանի անկախութիւնը: Բայց հայ ժողովուրդն ուզում է լինել անկախ և բացի այդ, Միացեալ Հայաստանի անկախութիւնը պաշտպանում է նա բոլոր միջոցներով, բոլորի դէմ (թանդավառ, աղմկալից ծափեր). այդ փաստը մենք տեսանք: Եթէ մինչև այժմ կարծում էին, թէ այդ գաղափարները ղեկավար կուսակցութեան յղացումն են միայն, թո՛ղ այժմ տեսնեն, որ համայն ժողովրդի ցանկութիւնն է այդ և որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ճշտօրէն ձևակերպել է հայ ժողովրդի իղձը:

Մեծամասնական շարժումը ունեցաւ բուժիչ հետևանքներ. նա բացեց մեր ռամկավար աչքերը. շատերը պաշտպանեցին ռամկավարութեան աւետարանի բոլոր սկզբունքները, բայց շարժումը ցոյց տուեց, որ մեր երկրի օտար տարրերը հաշտուած չեն, չեն հաշտւի նաև յետագայում Հայաստանի անկախութեան մտքի հետ և ոգի ի բռին պէտք է պայքարեն նրա դէմ:

Մեծամասնականները առաւելապէս յենուեցին այն տարրերի վրա, որոնք իրենց յետին նպատակներով դէմ էին մեր պետական կազմին. առաջին նուազածուն այդ դաւադիրների շարքում կազմում էին ռուսները, նրանք, որ այս դերազանցօրէն ռամկավար երկրում հանդիսանում են ազնուականներ. հողեր ունեն աւելի, քան թէ կարող են մշակել, աւելորդ հողաբաժինները տալիս են հայերին մշակելու՝ շահագործելով աշխատանքն ու կլանելով արդիւնքը. և Հայաստանի կառավարութիւնը հանդուրժում էր դեռ այդ ազնուականութիւնը, չէր դիպչում նրանց. բայց նրանք, իրենց ազնուականութեան օրերը համրած են տեսնում և միանում են դաւադիրներին: Դուք գիտէք, որ ռուսական տիրապետութեան ժամանակ հայ գիւղացին իրաւունք չունէր խճուղու մէջտեղով սայլը քշելու, նրան թողած էր խճուղու մէկ երրորդ մասը. այժմ յուզւում են նրանք, երբ տեսնում են, որ հայը չէ թէ աւելի, այլ իրենց հաւասար օգտւում է Հայաստանի խճուղիներից: Լսելով, որ կարմիր զօրքերը գալիս են Ազրբէջան՝ նրանք բոլշէն յարմար գտան, ապստամբեցին, որպէսզի բերեն Ռուսաստանին և վերականգնեն իրենց արտօնութիւնները:

Թիւրք ժողովուրդն ևս հաշտուած չէ Հայաստանի անկախութեան հետ. եթէ վերջանում է այս երկրում ռուսների տիրապետութիւնը, ապա պիտի վերջանայ նաև հայի տիրապետութիւնն ու հաստատւի իրենցը: Ինչպէս կարող են նրանք հանդուրժել տիրապետութիւնն այն հայի, որին մարդու տեղ չէին դնում և որին կոտորել գիտէին միայն: Այս էր նրանց մտայնութիւնը, որ երբեք փոխուած չէ և փոխուելու տրամադրութիւն ցոյց չի տալիս: